

Μιχάλης Γεωργιαφέντης¹
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
Αγγελική Τσόκογλου²
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ – ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Στην εργασία εξετάζεται η κατηγορία της Αντίθεσης και η σχέση της με τις δύο βασικές έννοιες της πληροφοριακής δομής, το θέμα και την εστία, με στόχο την παρουσίαση των ιδιοτήτων της Αντίθεσης και των ειδών της στην Ελληνική, σε σύγκριση με άλλες γλώσσες. Συγκεκριμένα, μελετούμε: (α) τις δομές πραγμάτωσης και τα περιβάλλοντα εμφάνισης του αντιθετικού θέματος, και (β) τη συντακτική πραγμάτωση της αντιθετικής εστίας, τη θέση, τα είδη της, καθώς και τους μηχανισμούς παραγωγής της. Συζητούμε την ύπαρξη προβολής ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ/ΚΟΝΤΡΑΣΤ στη διευρυμένη αριστερή περιφέρεια της πρότασης, η οποία έχει υποστηριχθεί (βλ. Molnár 2001, 2006) για συγκεκριμένες γλώσσες και υιοθετούμε την ανάλυση της Αντίθεσης ως διακριτής κατηγορίας, εξετάζοντας τα δεδομένα της Ελληνικής. Επίσης, από τη μελέτη των ειδών αντίθεσης (απλή, διορθωτική, επιβεβαιωτική, απορηματική), παρατηρούμε τόσο διαγλωσσική όσο και ενδογλωσσική παραμετροποίηση. Ως προς τη θέση πραγμάτωσής της, συμπεραίνουμε ότι η Ελληνική, συγκριτικά με άλλες γλώσσες, επιτρέπει περισσότερες θέσεις για όλα τα είδη.

Λέξεις-κλειδιά: Πληροφοριακή δομή, Αντίθεση, Θέμα, Εστία, Είδη αντιθετικής εστίασης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εργασία αυτή εξετάζουμε την κατηγορία της Αντίθεσης και τη σχέση της με τις δύο βασικές έννοιες της πληροφοριακής δομής, το θέμα και κυρίως την εστία.

Σκοπός της μελέτης είναι η παρουσίαση των ιδιοτήτων της κατηγορίας της Αντίθεσης και της συμπεριφοράς της στην Ελληνική, σε σχέση με τα διάφορα είδη

¹ michgeo@enl.uoa.gr

² angtsok@gs.uoa.gr

της, τα οποία διερευνούμε αντλώντας δεδομένα και αξιοποιώντας συμπεράσματα από τις μελέτες διαφόρων γλωσσών (Φινλανδική, Ουγγρική, Ιταλική, Ισπανική, Γερμανική, Αγγλική) για τις οποίες υπάρχουν σχετικές αναλύσεις.

Από τις περιγραφές στη βιβλιογραφία προκύπτει ότι οι γλώσσες παραμετροποιούνται αναφορικά με τον τρόπο πραγμάτωσης της Αντίθεσης, τόσο σε συντακτικό επίπεδο ως προς τη θέση της και την υποχρεωτικότητα της μετακίνησης της αντιθετικής φράσης όσο και σε φωνολογικό επίπεδο ως προς τον τονισμό (βλ. ενδεικτικά Kiss 1998· Zubizarreta 1998· Breul 2004, μεταξύ πολλών άλλων).

Αρχικά, γίνεται μια σύντομη αναφορά στη σχέση της Αντίθεσης με το θέμα και την εστία και στη διάκριση δύο ειδών, το αντιθετικό θέμα και την αντιθετική εστία. Ειδικότερα, επικεντρωνόμαστε στα εξής: (α) στα περιβάλλοντα εμφάνισης και στην πραγμάτωση του αντιθετικού θέματος, παραβάλλοντας τις αντιθετικές δομές με τη θεματοποίηση και την αριστερή εκτόπιση, λαμβάνοντας υπόψη τον ρόλο του επιτονισμού και τη συνύπαρξή του με την εστία, και (β) στη συντακτική πραγμάτωση της αντιθετικής εστίας, τη θέση, τα είδη της, καθώς και στους μηχανισμούς που εμπλέκονται στην παραγωγή της.

Στη συνέχεια, συζητούμε την ύπαρξη προβολής ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ/ΚΟΝΤΡΑΣΤ στη διευρυμένη αριστερή περιφέρεια (βλ. Rizzi 1997) της πρότασης, η οποία έχει υποστηριχθεί από τη Molnár (2001, 2006) για συγκεκριμένες γλώσσες (π.χ. Φινλανδική), εξετάζοντας τα δεδομένα της Ελληνικής.

2. ΕΙΔΗ ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ

Η έννοια της Αντίθεσης στο πλαίσιο της πληροφοριακής δομής είναι στενά συνδεδεμένη με την εστία (βλ. Molnár 2001). Αφενός, διότι σχετίζεται με το χαρακτηριστικό της επισήμανσης μέσω τονισμού στον συνταγματικό άξονα. Αφετέρου, στον παραδειγματικό άξονα, υποστηρίζεται (βλ. ενδεικτικά Bolinger 1961) ότι ένα συστατικό καθίσταται εστιακό σε αντιδιαστολή με ένα σύνολο από υπάρχουσες εναλλακτικές επιλογές.

Η Molnár (2001) αναφέρει κριτήρια αναγνώρισης της Αντίθεσης, τα οποία σχετίζονται τόσο με φωνολογικές όσο και με σημασιολογικές και πραγματολογικές ιδιότητες των συστατικών: (α) επισήμανση μέσω επιτονισμού, (β) κυρίαρχη αντίθεση, (γ) μέλος ενός συνόλου, (δ) περιορισμένο σύνολο εναλλακτικών στοιχείων, (ε) ρητή (ή υπόρρητη) δήλωση εναλλακτικών επιλογών.

Στη βιβλιογραφία, διακρίνονται δύο κύρια είδη Αντίθεσης, η αντιθετική εστία και το αντιθετικό θέμα.³

³ Στα παραδείγματα που ακολουθούν τα αντιθετικά συστατικά (αντιθετικό θέμα και αντιθετική εστία) παρουσιάζονται με κεφαλαία, ενώ η πληροφοριακή εστία με έντονα γράμματα.

2.1. Αντιθετικό θέμα

Κατά τη διάκριση της πληροφοριακής δομής σε θέμα – σχόλιο, οι ορισμοί που δίνονται για το θέμα, «παλιά/γνωστή ή δεδομένη» πληροφορία ή η «αναφορά» σε κάτι (*aboutness*) (βλ. π.χ. Reinhart 1982· Vallduví 1992) δεν περιλαμβάνουν, με μια πρώτη ματιά, την έννοια της Αντίθεσης. Ωστόσο, στη σύγχρονη βιβλιογραφία αναφέρονται δομές οι οποίες περιλαμβάνουν ένα αντιθετικό θέμα.

Στα παραδείγματα από την Αγγλική, παρατηρούμε ότι συντακτικά, για τη δήλωση του αντιθετικού θέματος, χρησιμοποιείται είτε η Θεματοποίηση (1) είτε η Αριστερή Εκτόπιση (2):

- (1) A: You see every Woody Allen movie as soon as it comes out.
B: No, *ANNIE HALL* I saw (only) yesterday.

Prince (1984: 218)

- (2) Everybody has their little bundle, believe me. I'll bet she had *a nervous breakdown*. That's not a good thing. *GALLSTONES*, you have them out and they're out.
But *a nervous breakdown*, it's very bad...

Prince (1984: 221)

Επίσης, αναφέρονται και οι παράλληλες δομές, οι οποίες περιλαμβάνουν σύνδεση κατά παράταξη (3):

- (3) JOHN bought chicken and PETER (bought) veal.

Τις συναντούμε ως απαντήσεις σε ερωτήσεις μερικής άγνοιας (4) και (5), όπου συνεμφανίζονται με τη ζητούμενη πληροφοριακή εστία.

- (4) Where do your siblings live?
ANNA lives **here**.

Repp (2010: 1333–1345)

- (5) A: What do your siblings do?
B: [My [SISTER]_{Focus-Topic}] [studies **medicine**]_{Focus},
and [my [BROTHER]_{Focus-Topic}] is [working on **a freight ship**]_{Focus}.
Krifka (2008: 268)

Αντίστοιχα παραδείγματα από τη Γερμανική παραθέτουμε στο (6) και (7):

- (6) A: Was trugen die Popstars?
B: Die WEIBLICHEN Popmusiker trugen **Kaftane**.

Krifka (2007)

- (7) A: Wie geht es deinen Geschwistern?
B: Meine SCHWESTER studiert **Medizin**, aber mein BRUDER **lungert nur herum**.

Krifka (2007)

Η Ελληνική χρησιμοποιεί τις δομές της Αριστερής Εκτόπισης (βλ. Georgiou 2020, 2022) για το αντιθετικό θέμα, όπως αποτυπώνεται στο παράδειγμα με το Αντικείμενο εκτοπισμένο (8) και υποχρεωτική παρουσία κλιτικού (CLLD), και όχι τις δομές κλιτικού αναδιπλασιασμού (9) για τις συγκεκριμένες δομές:

- (8) Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
Τη LACTA, την έφαγε ο Γιώργος.

- (9) Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
Την έφαγε ο Γιώργος, τη LACTA.

Επίσης, αντίστοιχα μπορούμε να έχουμε και στην Ελληνική παραδείγματα παράλληλων δομών (10) και απαντήσεις με αντιθετικό θέμα σε ερωτήσεις μερικής άγνοιας (11):

- (10) Ο ΓΙΑΝΝΗΣ έφερε την τούρτα και η ΜΑΡΙΑ τα ποτά στο πάρτι.

- (11) Τι σπουδάζουν τ' αδέρφια σου;
α. Η ΑΔΕΡΦΗ μου σπουδάζει **Ιατρική**.
β. Η ΑΔΕΡΦΗ μου σπουδάζει **Ιατρική** και ο ΑΔΕΡΦΟΣ μου (σπουδάζει) **Βιολογία**.

Στα παραδείγματα των γλωσσών παρατηρούμε ότι το αντιθετικό θέμα έχει φωνολογικές ιδιότητες, φέρει τόνο, και σημασιολογικές, δηλαδή είναι μέλος ενός συνόλου ή προϋποθέτει ένα σύνολο εναλλακτικών στοιχείων (ρητών ή υπόρρητων), από το οποίο επιλέγεται. Συντακτικά εμφανίζεται στην αριστερή περιφέρεια της πρότασης και πραγματολογικά είναι συνδεδεμένο με το περικείμενο και φέρει το χαρακτηριστικό [+δεδομένο].

2.2. Αντιθετική εστία

Η μελέτη των γλωσσών δείχνει ότι οι γλώσσες παραμετροποιούνται αναφορικά με τον τρόπο πραγμάτωσης της Αντίθεσης σε συντακτικό επίπεδο ως προς τη θέση και την υποχρεωτικότητα της μετακίνησης της αντιθετικής φράσης.

Στην Αγγλική, μια γλώσσα με αυστηρή διάταξη των όρων, η αντιθετική εστίαση πραγματώνεται με τονισμό επί τόπου για το Υποκείμενο και το Αντικείμενο (12):

(12α) JOHN bought the book, not Peter.

(12β) John bought a BOOK, not a magazine.

Επίσης, η Αγγλική επιτρέπει περιθωριακά πρόταξη του Αντικειμένου (σε θέση Χαρ. ΦΚ ή Χαρ. ΦΣΔ) και ταυτόχρονη χρήση εμφατικού τόνου στο εστιασμένο συστατικό (13), διαφορετικά το άτονο συστατικό ερμηνεύεται ως θέμα (Birner & Ward 1998) (14):

(13) RED wine I prefer, not white. / COFFEE I drink / NATURE I like.

(14) Red wine, I like. / That kind of thing, I don't think I'd ever do.

Εναλλακτικά, χρησιμοποιεί τις λεγόμενες δίπτυχες δομές (cleft sentences) (15):

(15) It was JOHN that brought the cake.

It was the CAKE that John brought.

Η Γερμανική χρησιμοποιεί τέσσερις μηχανισμούς: (α) τον τονισμό επί τόπου (16), (β) την πρόταξη του εστιασμένου συστατικού στον Χαρ. ΦΣΔ, με το ρήμα στον ΣΔ (17), (γ) τη θεματοποίηση ή τη μετατόπιση άλλων συστατικών (scrambling), ώστε να παραμείνει το εστιασμένο συστατικό τελευταίο στην πρόταση (18) και (δ) την παράφραση, ανάλογη δομή με τη δίπτυχη της Αγγλικής (19):

(16α) HANS hat den Chef getroffen, nicht Peter.

(16β) Hans hat den CHEF getroffen, nicht den Koch.

(17) Den CHEF hat Hans getroffen.

(18) Karl hat den Gästen die Wahrheit gesagt.

Nein, die Wahrheit hat den Gästen (wohl) HANS gesagt.

(Υ στο τέλος)

- (19) Es war HANS, der dem Lehrer das Buch gegeben hat.

Για την Ισπανική υποστηρίζεται γενικά ο μηχανισμός της μετακίνησης σε μια θέση πάνω από τη ΦΣΔ, τη Φράση Εστίας (SpecFocusP), τόσο για το Υποκείμενο (20) (Zagona 2002: 248, 254) όσο και για το Αντικείμενο (21) (Domínguez 2004: 177):

- (20) MARÍA compró esos tomates en el mercado, no José.
(Υ σε Φρ. Εστίας)
(21) LA MESA ha roto Javi. (Α σε Φρ. Εστίας)

Ως προς την αντιθετική εστίαση επί τόπου, η Domínguez (2004: 174) υποστηρίζει κεκαλυμμένη μετακίνηση στη Λογική Δομή (22):

- (22) Ha roto LA MESA.

Domínguez (2004: 177)

Στην Ιταλική, επίσης υποστηρίζεται γενικά μετακίνηση της αντιθετικής εστίας. Το προρηματικό Υποκείμενο μετακινείται υποχρεωτικά σε Φράση Εστίας στην αριστερή περιφέρεια της πρότασης (Belletti 1999, 2001, 2004) (23):

- (23) GIANNI ha capito il problema (non tutta la classe).
(Υ σε Φρ. Εστίας)

Αναφορικά με το εστιασμένο μεταρηματικό Υποκείμενο, η Belletti (1999, 2001, 2004) προτείνει επίσης εμφανή μετακίνησή του στη Φράση Εστίας και περαιτέρω μετακίνηση του υπολοίπου (της ΦΚ) (remnant movement) στη Φράση Θέματος (24):

- (24) Ha capito il problema GIANNI (non tutta la classe).
(Υ σε Φρ. Εστίας)

Το ίδιο ισχύει και για το Αντικείμενο της πρότασης (Belletti 2004· Bocci 2013: 12) (25):

- (25) A: Mi hanno detto che hai incontrato Lucia Domenica. Come l'hai trovata?
B: VERONICA ho incontrato Domenica (, non Lucia)!
(Α σε Φρ. Εστίας)

Εναλλακτικά, προτείνεται επί τόπου αντιθετική εστίαση (Bocci 2013: 12) (26):

- (26) Ho incontrato VERONICA Domenica (, non Lucia)!
(Εστίαση επί τόπου)

Η Ελληνική, σύμφωνα με την Tsimpli (1998), επιστρατεύει δύο μηχανισμούς:
α) τον τονισμό επί τόπου, κατά τον οποίο το αντιθετικό στοιχείο φέρει το χαρακτηριστικό [+εστιακό] για το Υποκείμενο (27) ή το Αντικείμενο (28):

- (27) Ο ΓΙΑΝΝΗΣ έφαγε την τούρτα (όχι ο Νίκος).
(28) Ο Γιάννης έφαγε την ΤΟΥΡΤΑ (όχι τον μπακλαβά).

β) την εμφανή μετακίνηση του αντιθετικού συστατικού στη Φράση Εστίας (βλ. Tsimpli 1990,1995· Roussou 2000· Georgiafentis 2004 μεταξύ άλλων) (29):

- (29) Την ΤΟΥΡΤΑ έφαγε ο Γιάννης (όχι τον μπακλαβά).
(Α σε Φρ. Εστίας)

Ως προς το μεταρρηματικό Υποκείμενο, ακολουθώντας την ανάλυση της Belletti (1999, 2001, 2004), προτείνεται (Georgiafentis 2004) εμφανής μετακίνηση του εστιασμένου Υποκειμένου στη Φράση Εστίας και περαιτέρω μετακίνηση του υπολοίπου (της ΦΚ) (remnant movement) στη Φράση Θέματος, όπως και στην Ιταλική (30):

- (30) Έλυσε την άσκηση ο ΓΙΑΝΝΗΣ (κανείς άλλος).
(Υ σε Φρ. Εστίας)

Από την ανωτέρω παρουσίαση καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η Ελληνική, όπως και οι άλλες γλώσσες, διαθέτει διακριτές αντιθετικές δομές, τόσο εστίας όσο και θέματος. Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν η Ελληνική διαθέτει και ξεχωριστή προβολή ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ, η οποία έχει προταθεί για άλλες γλώσσες.

3. Η ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗ ΔΟΜΗ

3.1. Αντιθετικό θέμα

Η ύπαρξη της ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ/ΚΟΝΤΡΑΣΤ, ως διακριτής κατηγορίας στη διευρυμένη αριστερή περιφέρεια της πρότασης, έχει υποστηριχθεί από τη Molnár (2001, 2006) για συγκεκριμένες γλώσσες (π.χ. Φινλανδική).

Η Molnár προτείνει την ύπαρξη ενός ANT-χαρακτηριστικού (K-feature), το οποίο είναι υπεύθυνο για τη νομιμοποίηση ενός συστατικού στον Χαρακτηριστή της Φράσης Αντίθεσης. Αυτό το ANT-χαρακτηριστικό εγγυάται τη σύνδεση με το περιεχόμενο “discourse connection” και απαιτεί (α) την πιο αριστερή θέση, (β) τη ρητή αναφορά εναλλακτικών επιλογών από ένα κλειστό σύνολο, (γ) ή εναλλακτικά, στην περίπτωση του αντιθετικού θέματος, η σύνδεση αυτή επιτυγχάνεται είτε μέσω δεδομένων πληροφοριών (givenness) είτε λόγω υψηλού βαθμού «αναγνωρισιμότητας» (high degree of “identifiability”) του αντιθετικού συστατικού.

Σύμφωνα με την ανάλυσή της (Molnár 2001: 110), στη Φινλανδική, εκτός από τον επιτονισμό που συμβάλλει στην έκφραση της αντιθετικότητας, καθοριστική είναι η συντακτική θέση των συστατικών. Συγκεκριμένα, η θέση της Αντίθεσης βρίσκεται στο πιο αριστερό σημείο της πρότασης και μπορεί να καταληφθεί από ένα συστατικό, μόνον όταν αυτό αναφέρεται σε εναλλακτικές επιλογές από ένα περιορισμένο σύνολο που προκύπτει από το περιεχόμενο και οι οποίες είναι γνωστές στους συνομιλητές, όπως αποτυπώνεται στο παράδειγμα (31)B:

Φινλανδική

- (31) A: Pekka lensi Tukholmaan.
 ‘Pekka flew to Stockholm.’
 B: [KONTRAST **Reykjavikiin**] Pekka lensi.
 ‘To Reykjavik, Pekka flew.’

Στην Ουγγρική συμβαίνει το αντίθετο: Ο τελεστής της Εστίασης πρέπει να βρίσκεται ακριβώς δίπλα στο παρεμφατικό ρήμα (γεινίαση) (32-B1) και δεν σχετίζεται απαραίτητα με εναλλακτικές επιλογές που καθορίζονται από το περιεχόμενο, όπως φανερώνει η ερώτηση (32-A).

Ουγγρική

- (32) A: Hova repült Péter?
 ‘Where did Peter fly?’
 B1: Péter [FOCUS **Reykjavikba**] repült.
 ‘Peter flew to Reykjavik.’
 B2: * [FOCUS **Reykjavikba**] Péter repült.

Η Ελληνική φαίνεται να συμπεριφέρεται όπως η Φινλανδική και όχι όπως η Ουγγρική, εφόσον δεν απαιτεί γεινίαση του εστιασμένου συστατικού με το ρήμα (33):

Ελληνική

- (33) Την ΤΟΥΡΤΑ ο Γιάννης έφαγε (όχι τον μπακλαβά).

Περαιτέρω, η Molnár (2001) υποστηρίζει ότι η θέση της Αντίθεσης (KONTRAST-position) είναι διαφορετική από την περιφερειακή θέση (CONTRAST-position) άλλων γλωσσών, εφόσον δεν καταλαμβάνεται μόνον από μια αντιθετική εστία αλλά και από ένα αντιθετικό θέμα. Επιπροσθέτως, η θέση του θέματος μπορεί να είναι πολλαπλή, ενώ η θέση Αντίθεσης (KONTRAST) είναι μοναδική.

Οι ιδιότητες αυτές αποτυπώνονται στα παραδείγματα (34) και (35) της Φινλανδικής, στα οποία οι δύο αντιθετικές ακολουθίες διαφέρουν: Στο (34) το εστιασμένο στοιχείο στη θέση Αντίθεσης αποτελεί αντιθετική εστία και ακολουθείται από το θέμα, ενώ στο (35) η ακολουθία περιλαμβάνει το τονισμένο συστατικό στη θέση Αντίθεσης, το οποίο αποτελεί αντιθετικό θέμα, το θέμα και τη νέα πληροφορία που βρίσκεται τυπικά στο τέλος της πρότασης.

Ακολουθία ANTIΘΕΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ + Θέμα

- (34) ANNALLE Mikko antoi kukkia / kukkia antoi.
'It's to Anna that Mikko gave flowers.'

Ακολουθία ANTIΘΕΤΙΚΟ ΘΕΜΑ + Πληροφοριακή Εστία

- (35) ANNALLE Mikko antoi **kukkia**.
'To Anna, Mikko gave flowers.'

Η Ελληνική φαίνεται να συμπεριφέρεται με παρόμοιο τρόπο, αφού εμφανίζονται και οι δύο παραπάνω ακολουθίες, όπως αποτυπώνεται στα παραδείγματα (36) για την αντιθετική εστία και (37) για το αντιθετικό θέμα.

Ακολουθία ANTIΘΕΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ + Θέμα

- (36) Τα ΒΙΒΛΙΑ ο Γιάννης έδωσε στη Μαρία (όχι τους δίσκους).

Ακολουθία ANTIΘΕΤΙΚΟ ΘΕΜΑ + Πληροφοριακή Εστία

- (37) Τα ΒΙΒΛΙΑ στη Μαρία τα έδωσε **ο Γιάννης**.

Σύμφωνα με τη Molnár (2001), στο σύστημα της διευρυμένης δομής της ΦΣΔ, εκτός από τις υπάρχουσες προβολές του Θέματος και της Εστίας, απαιτείται η εισαγωγή μιας νέας προβολής, της Φράσης Αντίθεσης, στην πιο «υψηλή» θέση της αριστερής περιφέρειας της πρότασης (38):

- (38) ForceP KontrP TopP* FocP TopP* FinP

Η ανάλυση της Μοιnáρ φαίνεται να ενισχύεται από τη χρήση επιφωνηματικών μορίων στην Ελληνική. Στα παραδείγματα παρατηρούμε τη συμπεριφορά των μορίων «μπα» (39) και «πώς» (40) στις δομές με αντιθετικό θέμα.

(39) ΜΠΑ

A: Έφεραν όλοι γλυκά στο πάρτι τελικά. (Υποκείμενο)

B: ΜΠΑ, ο ΜΙΧΑΛΗΣ δεν έφερε **τίποτε**, η ΜΑΡΙΑ έφερε **την τούρτα** (τελικά).

*/# Ο ΜΙΧΑΛΗΣ δεν έφερε **τίποτε**, ΜΠΑ.

A: Έφεραν όλοι κάτι στο πάρτι τελικά.

(Αντικείμενο)

B: ΜΠΑ, τα ΠΟΤΑ τα πήρα **εγώ** (τελικά).

*/# Τα ΠΟΤΑ, τα πήρα εγώ, ΜΠΑ.

(40) ΠΩΣ

A: Δεν έφαγαν τα παιδιά όλα τα γλυκά.

B: ΠΩΣ, τις ΣΟΚΟΛΑΤΕΣ τις έφαγαν (τα παιδιά).

*/# Τις ΣΟΚΟΛΑΤΕΣ τις έφαγαν τα παιδιά, ΠΩΣ.

Αν τα επιφωνηματικά μόρια «μπα» και «πώς», ως δείκτες της Αντίθεσης, σηματοδοτούν την κεφαλή ΑΝΤΙΘΕΣΗ, τότε αυτή βρίσκεται στο πιο αριστερό σημείο της πρότασης, ενώ δεν μπορεί να εμφανιστεί σε άλλο σημείο της πρότασης.⁴

Επανερχόμενοι, όμως, στις δομές της αντιθετικής εστίασης, παρατηρούμε διαφορετική συμπεριφορά στην Ελληνική. Όπως αναφέραμε προηγουμένως και παραθέτουμε στα ακόλουθα παραδείγματα, η Ελληνική, διαθέτει τόσο τη «χαμηλή» (41α) όσο και την «υψηλή» (πιο αριστερή) θέση στην περιφέρεια της πρότασης (41β). Επιτρέπει, όμως, επιπλέον την πραγμάτωση του αντιθετικά εστιασμένου συστατικού και σε μια «ενδιάμεση» θέση (41γ):

(41α) Ο Γιάννης έφαγε την ΤΟΥΡΤΑ (όχι τον μπακλαβά).

(41β) Την ΤΟΥΡΤΑ έφαγε ο Γιάννης (όχι τον μπακλαβά).

(41γ) Ο Γιάννης την ΤΟΥΡΤΑ έφαγε (όχι τον μπακλαβά).

Αναφορικά με τη θέση πραγμάτωσης της αντιθετικής εστίασης στην Ελληνική, διερευνούμε, στη συνέχεια, τη συμπεριφορά της στα διάφορα είδη που έχουν προταθεί στη βιβλιογραφία κατά τη μελέτη των γλωσσών.

⁴ Σε αντίθεση με το επίρρημα 'πάντως' που εμφανίζεται σε διάφορες θέσεις, π.χ. Τις ΣΟΚΟΛΑΤΕΣ (πάντως), τις έφαγαν (πάντως) τα παιδιά, (πάντως).

3.2 Είδη αντιθετικής εστίασης

Σύγχρονες μελέτες σε διάφορες γλώσσες διακρίνουν περισσότερα είδη αντιθετικής εστίασης: την απλή αντιθετική, τη διορθωτική, την επιβεβαιωτική και την απορηματική εστίαση, οι οποίες διαφοροποιούνται στον τρόπο πραγμάτωσής τους.

Για παράδειγμα, η έρευνα των δομών της Ιταλικής δείχνει ότι υπάρχει ενδογλωσσική διαφοροποίηση ως προς τη θέση του εστιασμένου συστατικού στα διάφορα είδη αντιθετικής εστίας. Σύμφωνα με τους μελετητές, υποστηρίζεται ότι η απλή αντιθετική εστία δεν μπορεί να βρεθεί σε «υψηλή» θέση, παρά εμφανίζεται μόνο σε «χαμηλή», όπως αποτυπώνεται στα παραδείγματα (42) και (43). Στηριζόμενοι σε πειραματικά δεδομένα, οι Bianchi & Bocci (2012) ισχυρίζονται ότι, σε παρόμοιο περιεχόμενο, η πρόταξη της εστίας είναι ανεπιτυχής.

απλή αντιθετική

(42) A: Vi saluto, devo tornare a casa.

‘Good bye, I have to go back home.’

B: A quest’ora, ti conviene prendere il **taxi**, non la **metro**.’

‘At this time of day, you’d better take a taxi, not the underground.

Bianchi (2013: 205)

απλή αντιθετική

(43) [Said by A to B while preparing to lift together a fragile object:]

A: Bisogna sollevarlo **piano**, non con **forza**.

‘One must lift it gently, not violently.’

Bianchi (2013: 205)

Επίσης, υποστηρίζεται (Bianchi et al. 2015) ότι η πρόταξη της εστίας μπορεί να πραγματοποιηθεί σε περιπτώσεις διορθωτικής (44) και απορηματικής εστίασης (45), ενώ, όπως φαίνεται στα παραδείγματα, είναι διαθέσιμη και η εστίαση σε «χαμηλή» θέση.

διορθωτική εστίαση

(44) A: Hanno invitato Marina.

‘They invited Marina.’

B: **Giulia** hanno invitato (, non Marina).

‘They invited Julie (, not Marina).’

B’: Hanno invitato **Giulia** (, non Marina).

‘They invited Julie (, not Marina).’

Bianchi et al. (2015: 3)

απορηματική εστίαση

(45) [CONTEXT: Annatellsaboutacustomerwhocomplainedfornothing]

B: Pensa te! **Col direttore** voleva parlare!

‘Guess what! He wanted to speak with the manager!’

B’: Pensa te! Voleva parlare **col direttore**!

‘Guess what! He wanted to speak with the manager!’

Bianchi et al. (2015: 3)

Πειραματικά δεδομένα δείχνουν, επιπλέον, ότι η προσωδία των απορηματικών δομών είναι διαφορετική από εκείνη των διορθωτικών (Bianchi et al. 2015), ενώ η προσωδία των διορθωτικών δομών είναι η ίδια είτε το εστιασμένο συστατικό είναι προτεταγμένο είτε βρίσκεται στη «βασική/χαμηλή» θέση (Bocci 2013).

Στην Ελληνική (βλ. και Γεωργιαφέντης & Τσόκογλου 2023) παρατηρούμε ότι τα διάφορα είδη αντιθετικής εστίασης νομιμοποιούνται τόσο στην «υψηλή» και την «χαμηλή», όσο και σε μια «ενδιάμεση» θέση (46) – (49):

απλή αντιθετική

(46) A: Χθες η αστυνομία απέκλεισε την Πανεπιστημιούπολη.

B: Την ΟΥΛΩΦ ΠΑΛΜΕ έκλεισε η αστυνομία στην πραγματικότητα, (η πύλη του νεκροταφείου έμεινε ανοιχτή).

B’: Στην πραγματικότητα, η αστυνομία έκλεισε την ΟΥΛΩΦ ΠΑΛΜΕ, (η πύλη του νεκροταφείου έμεινε ανοιχτή).

B’’: Η αστυνομία την ΟΥΛΩΦ ΠΑΛΜΕ έκλεισε στην πραγματικότητα, (η πύλη του νεκροταφείου έμεινε ανοιχτή).

διορθωτική εστίαση

(47) A: Αν κατάλαβα καλά, η αστυνομία έστειλε την ομάδα Δίας στο Πανεπιστήμιο.

B: Τα MAT έστειλε η αστυνομία (όχι τη Δίας).

B’: Η αστυνομία έστειλε τα MAT (όχι τη Δίας).

B’’: Η αστυνομία τα MAT έστειλε (όχι τη Δίας).

επιβεβαιωτική εστίαση

(48) A: Τι άκουσα; Η αστυνομία επιστράτευσε και την ΟΠΚΕ;

B: Ναι, την ΟΠΚΕ επιστράτευσε η αστυνομία.

B’: Ναι, η αστυνομία επιστράτευσε την ΟΠΚΕ.

B’’: Ναι, η αστυνομία την ΟΠΚΕ επιστράτευσε.

απορηματική εστίαση

- (49) A: Σήμερα τα πράγματα ησύχασαν στην Πανεπιστημιούπολη.
B: Τι λες; ΤΡΕΙΣ ΚΛΟΥΒΕΣ έφερε η αστυνομία στην κάτω πύλη!
B': Τι λες; Η αστυνομία έφερε στην κάτω πύλη ΤΡΕΙΣ ΚΛΟΥΒΕΣ!
B'': Τι λες; Η αστυνομία ΤΡΕΙΣ ΚΛΟΥΒΕΣ έφερε στην κάτω πύλη!

Οι προτιμήσεις, βεβαίως, θα πρέπει να ελεγχθούν με πειραματικά δεδομένα. Κατά την άποψη μας, η «υψηλή» θέση φαίνεται να είναι προτιμητέα σε ορισμένες δομές. Σε κάθε περίπτωση πάντως, δεν δημιουργείται ούτε αντιγραμματικότητα, ούτε κάποιες δομές αποτελούν ανεπιτυχείς απαντήσεις, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Ιταλικής.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, υιοθετούμε την άποψη της Molnár (2001, 2006), σύμφωνα με την οποία η Αντίθεση αποτελεί μια διακριτή κατηγορία στην πληροφοριακή δομή. Από μια διαγλωσσική οπτική, η αντιθετικότητα δεν είναι μόνο χαρακτηριστικό της εστίασης αλλά και της θεματοποίησης. Το αντιθετικά εστιασμένο συστατικό φέρει το χαρακτηριστικό [+αντιθετικό] και περιλαμβάνει τα εξής επιμέρους χαρακτηριστικά: (α) φωνολογικά (είναι τονισμένο), (β) σημασιολογικά (επιλέγεται από ένα σύνολο εναλλακτικών στοιχείων), (γ) πραγματολογικά (συνδέεται με το περιεκείμενο ρητά ή υπόρρητα) και (δ) συντακτικά (σχετίζεται με τη θέση και τη μετακίνηση της αντιθετικής φράσης).

Από τα δεδομένα των γλωσσών που παρουσιάστηκαν, προκύπτει ότι υπάρχει τόσο διαγλωσσική όσο και ενδογλωσσική παραμετροποίηση της πραγμάτωσης των αντιθετικών δομών, σε συντακτικό επίπεδο.

Ως προς την προβολή της ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ/ΚΟΝΤΡΑΣΤ στην πιο «υψηλή» θέση της διευρυμένης αριστερής περιφέρειας της πρότασης που υποστηρίζεται από τη Molnár (2001, 2006) για συγκεκριμένες γλώσσες (π.χ. Φινλανδική), τα δεδομένα της Ελληνικής θα μπορούσαν να συνηγορήσουν στην ύπαρξή της στην περίπτωση του αντιθετικού θέματος, ενώ η αντιθετική εστία φαίνεται να συμπεριφέρεται διαφορετικά.

Οι ιδιότητες της Αντίθεσης ειδικότερα αλλά και της πληροφοριακής δομής γενικότερα αποτελούν ζητήματα που οφείλουν να μελετηθούν συνδυαστικά σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης στην Ελληνική, όπως δείχνει και η τάση στη σύγχρονη βιβλιογραφία για άλλες γλώσσες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bolinger 1961: D. Bolinger, Contrastive accent and contrastive stress. *Language*, 37, 83–96.
- Belletti 1999: A. Belletti, ‘Inversion’ as focalization and related questions. *Catalan Working Papers in Linguistics*, 7, 9–45.
- Belletti 2001: A. Belletti, ‘Inversion’ as focalization. In A. C. J. Hulk & J. Y. Pollock (eds.), *Subject Inversion in Romance and the Theory of Universal Grammar* (pp. 60–90). Oxford: Oxford University Press.
- Belletti 2004: A. Belletti, Aspects of the low IP area. In L. Rizzi (eds.), *The Structure of CP and IP. The Cartography of Syntactic Structures*, Vol. 2 (pp. 16–51). Oxford: Oxford University Press.
- Bianchi 2013: V. Bianchi, On ‘focus movement’ in Italian. In V. Camacho-Taboada, A. L. Jiménez-Fernández, J. Martín-González & M. Reyes-Tejedor (eds.), *Information Structure and Agreement* (pp. 193–215). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Bianchi & Bocci 2012: V. Bianchi, G. Bocci, Should I stay or should I go? Optional focus movement in Italian. In C. Piñon (ed.), *Empirical Issues in Syntax and Semantics* (pp. 1–16). Paris: EISS.
- Bianchi, Bocci & Cruschina 2015: V. Bianchi, G. Bocci, S. Cruschina, Focus fronting and its implicatures. In E. Aboh, J. Schaeffer & P. Sleeman (eds.), *Romance Languages and Linguistic Theory 2013. Selected papers from ‘Going Romance’ Amsterdam 2013* (pp. 1–20). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Birner & Ward 1998: B. Birner, G. Ward, *Information Status and Non Canonical Word Order in English*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Bocci 2013: G. Bocci, *The Syntax-Prosody Interface: A Cartographic Perspective with Evidence from Italian*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Breul 2004: C. Breul, *Focus Structure in Generative Grammar: An Integrated Syntactic, Semantic and Intonational Approach*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Γεωργιαφέντης & Τσόκογλου 2023: Μ. Γεωργιαφέντης, Α. Τσόκογλου, Εστίαση και αντίθεση στην Ελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 42, 75–85.
- Domínguez 2004: L. Domínguez, *Mapping Focus: The Syntax and Prosody of Focus in Spanish* [PhD Thesis]. Boston University.
- É. Kiss 1998: K. É. Kiss, Identificational focus versus information focus. *Language*, 74(2), 245–273.
- Georgiafentis 2004: M. Georgiafentis, *Focus and Word Order Variation in Greek* [PhD Thesis]. The University of Reading.

- Georgiou 2020: R. Georgiou, Information structure and contrastive topics in Greek. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 40, 93–104.
- Georgiou 2022: R. Georgiou, *A'-dependencies in Greek: A movement approach to resumption* [PhD Thesis]. University of Patras.
- Krifka 2007: M. Krifka, Basic notions of information structure. In C. Féry, G. Fanselow & M. Krifka (eds.), *Interdisciplinary Studies on Information Structure (ISIS) 6* (pp. 13–56). Potsdam: Universitätsverlag Potsdam.
- Krifka 2008: M. Krifka, Basic notions of information structure. *Acta Linguistica Hungarica*, 55(3–4), 243–276.
- Molnár 2001: V. Molnár, Contrast from a contrastive perspective. In I. Kruijff-Korbayová & M. Steedman (eds.), *Workshop Proceedings of the 13th European Summer School in Logic, Language and Information (ESSLLI 2001)* (pp. 99–114). Helsinki: The University of Helsinki.
- Molnár 2006: V. Molnár, On different kinds of contrast. In V. Molnár & S. Winkler (eds.), *The Architecture of Focus* (pp. 197–233). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Prince 1984: E. Prince, Topicalization and left dislocation: a functional analysis. In S. J. White & V. Teller (eds.), *Discourses in Reading and Linguistics. Annals of the New York Academy of Sciences* 433 (pp. 213–225). New York: New York Academy of Sciences.
- Reinhart 1982: T. Reinhart, *Pragmatics and Linguistics: An Analysis of Sentence Topics*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Repp 2010: S. Repp, Defining 'contrast' as an information-structural notion in grammar. *Lingua*, 120, 1333–1345.
- Rizzi 1997: L. Rizzi, The fine structure of the left periphery. In L. Haegeman (ed.), *Elements of Grammar: Handbook in Generative Syntax* (pp. 281–337). Dordrecht: Kluwer.
- Roussou 2000: A. Roussou, On the left periphery: Modal particles and complementisers. *Journal of Greek Linguistics*, 1, 65–94.
- Tsimpli 1990: I. M. Tsimpli, The clause structure and word order in Modern Greek. *UCL Working Papers in Linguistics*, 2, 226–255.
- Tsimpli 1995: I. M. Tsimpli, Focusing in Modern Greek. In K. É. Kiss (ed.), *Discourse Configurational Languages* (pp. 176–206). Oxford: Oxford University Press.
- Tsimpli 1998: I. M. Tsimpli, Individual and functional readings for focus, wh- and negative operators: evidence from Greek. In B. Joseph, G. Horrocks & I. Philippaki-Warbuton (eds.), *Themes in Greek Linguistics II* (pp. 197–227). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Vallduví 1992: E. Vallduví, *The Informational Component*. New York: Garland.
- Zagona 1992: K. Zagona, *The Syntax of Spanish*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zubizarreta 1998: M.L. Zubizarreta, *Prosody, Focus, and Word Order*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.

Michalis Georgiafentis
National and Kapodistrian University of Athens,
Department of English Language and Literature

Angeliki Tsokoglou
National and Kapodistrian University of Athens,
Department of German Language and Literature

THE CATEGORY OF CONTRAST IN INFORMATION STRUCTURE IN GREEK
– A COMPARATIVE PERSPECTIVE

Summary

In this paper we examine the category of Contrast in relation to the basic notions of Information Structure, namely focus and topic. The study aims at presenting the properties of this category and investigating the behaviour of Greek with respect to the various types of Contrast in comparison with other languages (Finnish, Hungarian, Italian, Spanish, German, English). Languages are parameterized as far as the realization of Contrast is concerned, both on a syntactic level (existence of a Contrast position, obligatoriness of movement of the contrastive phrase, adjacency to the verb position), and on a phonological level with respect to intonation (see Kiss 1998· Zubizarreta 1998· Breul 2004· among many others). First, we briefly refer to the relation of Contrast with topic and focus, and distinguish two types, namely contrastive focus and contrastive topic. In particular, we draw our attention to the following: (a) the environments where contrastive topic appears and its realization by comparing topicalisation structures with left dislocation ones and taking into account the role of intonation and its coexistence with focus, (b) the syntactic realization of contrastive focus, its position, its types as well as the mechanisms involved in its derivation. Furthermore, we discuss the existence of the KONTRAST projection in the extended left periphery of the clause (see Rizzi 1997), which has been put forward by Molnár (2001, 2006) for Finnish, and examine the respective data from Greek. Finally, by considering the types of Contrast (mere contrast, corrective, confirmative, mirative), we infer that there is both crosslinguistic and intralinguistic parameterization in the realization of contrastive structures. With respect to the position where it is licensed, we conclude that Greek, compared to other languages, allows all types of Contrast to appear in various positions.

Keywords: Information structure, Contrast, Topic, Focus, Types of contrastive focus